

ŞADRADDİN AL-QUNAWI VE ESERLERİ

OSMAN ERGİN

Bir yazarın bütün eserlerini toplu bir halde belirtmeğe yarayacak bir araştırmada onun hayatına ve şahsiyetine de kısaca temas edilmek lüzümünü takdir ediyorum. Fakat ne yazık ki, 607 (1210)'de Malatya'da doğmuş ve 672 (1237)'de Konya'da hayata gözünü kapamış olan Şadraddîn Muḥammad b. İshâq b. Muḥammad b. Yûsuf b. 'Alî hakkında esaslı mâlûmata rastlayamadım. Ondan bahseden kaynaklar babası İshâq'ın Malatya eşrafından, yahut sabık sultanlarından olduğunu kaydederler ve menkıbelerde şöhreti Sultân-zada diye geçer. Şadraddîn iki yaşında iken, babası ölmüş ve ailesi onu alarak, Malatya'dan Konya'ya gelmiştir. *Nafahât al-uns*'te «Şadraddîn'i babası yetiştirmiştir» denildiğine göre, İshâq oğlunu yetiştirinceye kadar yaşamış olmalıdır. Yâsîn al-Tilimsânî ile mükâtebesinde, kendisine Abu 'Abdallah denildiğine göre, 'Abd Allah ve *Rağa'ib al-maraqib*'e göre de, Sa'daddîn adında başka bir oğlu olduğu ve kendisi sağ iken öldüğü ve vasiyetnâmesinden *Sâkina* adlı bir kızı bulunduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonra zürriyetinin inkitaa uğradığı sanılır¹.

Prof. Dr. N. Uzluk Mawlâna ile Şadraddîn'i şu satırlar ile izah eder: «Birincisi bütün ömrünü medresede geçirmiştir, ikincisi kendi evini ilim tedris eden bir yurt yapmış, daha ziyade hadis ilmindeki kudreti ile Muhyadîn İbn al-'Arabî'nin felsefesini yaymağa çalışmıştır. Talebesi arasında mühim simalar bulunmuş, ihtişam ve debdebe ile emîr gibi yaşamış, fakat adına tarikat bırakmamış, oğlu ve torunu tanınmamıştır.» (*Mevlâna'nın yedi öğüdü*, s. 11). Mevlânâ'nın cenaze namazının kıldırılmasını Şadraddîn'e vasiyet etmiş olması o zaman Konya'da bulunan yüksek şahsiyetler arasında onun mevkiini gösterir. Veled Çelebi bu hadiseden şu suretle bahseder: «Dervişan-ı Mevlânâ'dan Kemâled-din emir-i mahfil bu âyinin (cenâze merasiminin) teşrifatçılarından

¹ Şadraddîn'in ilk tahsil çağı ile hocaları hakkında b'zzat tuttuğu notlar için bk. A. Ateş, *Tarih vesikaları*, sayı 16, aynı baskı, s. 17. v. dd.

idi ki, muarrif diye yâdolurdu. Bu vazife hengâmında şeyh Şadraddin Qunawi hazretlerini ileri sürüp, buyurun makamında — Bi'sm-i'llah malik mulûk al-muhaqqiqîn şayx al-islâm fi 'l-'âlamîn» diye söze başlamakla, Şadr-ı Qunawî, — Dünyada bir tane şeyhülislâm vardı, o da gitti, diyerek Mevlânâ'yı medhetmiştir¹ ».

Şadraddin'in hayatına dâir ancak mevlevî kaynaklarında bazı malûmat bulunmaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı *Mevlânâ* adlı eserinde (s. 220 v. dd.) bunları şu satırlar ile hulâsa etmiştir : Şadraddin, zamanında Konya'nın en büyük şeyh ve bilginidir. Ekberîye tarikatını temsil eder. Şeyh Ekber Muhiddin-i Arabî'nin oğulluğu ve eserlerinin şârihi olduğu için Şeyh-i Kebîr diye anılır. Tekkesi âdeta bir saraydır. Kendisi orada şâhane bir hayat yaşar. Kulları, köleleri, halayıkları, perdecileri ve kapıcıları vardır. Harem dâiresinde hadım ağaları hizmet ederler. Müritleri bu hal şeyhimize bir ziyan vermez, nitekim tatlı da harareti olana dokunur, ama hekime dokunmaz derlermiş.

Sadreddin saray yavrusu konağında hadis okutur ve derslerine zamanın belli başlı büyükleri devam ederlerdi. Hükûmet kendisine büyük tahsisat vermekte idi. Muhaddisliği hakkında aynı kaynaklar şöyle bir fıkra naklederler: Çelebi Husâmeddin, muhaddis Şeyh Sadreddin bu yolda acaba muhakkik mi, yoksa mukallid mi diye sormuş ve Mevlânâ Celâleddin Rûmî — «Mukallittir» demiştir.

İşte şu satırlar da gösteriyor ki, Sadreddin hakkında bunlardan başka kayda değer bir bilgi yoktur. Bütün bu meçhulleri çözecek ve Şadraddin'in hayat ve şahsiyetini belirtecek olan bir eser Prof. Dr. F. N. Uzluk tarafından 1946'da hazırlanmakta ve Konya'daki bir kültür müessesesi bu eseri bastırmağı vaatmekte, hatta eserlerin listesi tarafımdan hazırlanmakta idi. Beklenen

¹ *Konya Vilâyetinin ahval-i umûmiye-i tarihîyesi*. Meşrutiyetten sonra ihtisas sahiplerine Konya'nın büyük bir sâlnamesi yazdırılıp, bastırılmağı başlanmış, fakat matbaacı ile çıkan ihtilâf yüzünden baskı tamamlanıp, yayınlanamamıştır. Veled Çelebi de sâlnameye yazı yazarlar arasındadır. Yazısı sâlnamenin 749.—884. sahifelerindedir. *Konya'nın ahval-i umûmiye-i tarihîyesi*'nden ziyade Mevlânâ'dan ve zamanının ricalinden bahseder. Bursa'lı Tahir Bey merhum eserin bu sahifelerini ayırarak ciltletip, Üsküdar'daki Hüda-i dergâhı kütüphanesine hediye etmiştir. 1159 numarada kayıtlıdır.

eser bu güne kadar intişar etmedi. On sene sonra Prof. A. Ateş'in arzusu üzerine, fihristler bir daha gözden geçirilerek ve eserler kısmen olsun görülerek hazırlanan yeni listeyi yayınlıyoruz.

Gerek ilim öğrenmek, gerek hac için defalarca seyahate çıktığında şüphe olmayan Şadraddin'in yalnız iki defa, kendi tâbiri ile, «tecrid ve seyahat» maksadı ile, Mısır'a ve Suriye'ye gittiğini, birinci seyahatinde büyük Arap şâiri ve sûfisi 'Omar Ibn at-Farîd'i Mısır'da bir câmide uzaktan görmüş ise de¹, onunla konuşmamış olduğunu Farğani'nin *Tâ'iya* kasidesine yazmış olduğu takrizden öğreniyoruz¹. Şadraddin felsefî mesleğini kurmakta üvey babası, şeyhi ve mürşidi Muhyaddin İbn al-'Arabi'nin çok tesir olduğunda şüphe yoktur. *İslâm düşüncesi* adlı eserinde Şadraddin'e bir yer ayırmış olan Prof. H. Z. Ülken bu husustaki kanaatlerini şu satırlar ile bildirmektedir :

«Sadreddin'in eserleri Muhiddin felsefesinin Anadolu'da yayılmasında iki suretle âmil olmuştur. Onlardan bir kısmı çok velûd, fakat muğlak olan arap *theosophe*unun fikirlerini basitleştiren, hatta onları *vulgarise* eden eserlerdir. Diğerleri Muhiddin'in daha kendi hayatında bir çok hücumlara uğramış ve islâmı uzlaşmaz gibi görünmüş olan müfrit fikirlerini itidalli bir görüşle serh ve tefsir eden eserleridir.... Esas hatlarında Muhiddin'e sadık kalan Sadreddin ondan bazı noktalarda ayrılır. Evvelâ Sadreddin Muhiddin'den çok fazla mantıkçı ve rasyonalisttir. Batın ile zahir arasında daha tam bir uyuşma bulmaya meyleder. Vahdet-i vücud sistemini islâm feylesoflarının klasik doktrinlerine uydurur. Hatta bir çok noktalarda onlarla bir iştirak temin etmeye çalışır. Nasirettin Tusî ile münâkaşalarında bu temayül açıkça görülmektedir» (s. 168—170).

Sadreddin'in eserlerini toplarken şöylece uzaktan ve kenardan edinebildiğim sathî kanaata göre, onun asıl felsefesi 9 âlim tarafından kocaman ciltler halinde şehredilmiş olan *Miftah al-gayb* ile Muhiyadnin İbn al-'Arabi'nin *Fusus*'una nazire olmak üzere yazmış olduğu *Nuşuş*'unun dört âlim tarafından yazılan şerhleri ve yine Mevlânâ, Naşiraddin Tûşî, Yasin al-Tümsani gibi âlimler ile sayısı elliye kadar çıkarılabilen mektupla-

¹ Metni için bk. *Türkiyat Mecmûası*, VII-VIII/2, İstanbul, 1945, s. 27 not 1

rında adları geçen kimseler ile girişmiş olduğu münâkaşalar etraflı bir şekilde gözden geçirilmedikçe kesin hüküm verilemez. Naşiraddin Tûsi ile münâkaşasının bir tanesini gözden geçirmiş olduğu anlaşılan Prof. H. Z. Ülken'in şu mütaleası bunu te'yid eder : «Sadreddin Konevi'nin Nasireddin Tûsî'ye yazdığı mektuplar iki sütun üzerinde sual ve cevap tarzındadır. İlk mesele olarak Nasireddin şu suali soruyor : « Vacib olan varlığın varlığı hakikate katılmış bir emir midir, yoksa mahiyetinin aynı mıdır? Bunun burhanı nedir? Sadreddin bu suale vahdet-i vücud lehinde ve çok kuvvetli cevaplar vermektedir. Baş tarafta vahdet-i vücuda çok şüpheli bir bakışla giren Nasireddin sonlarda oldukça meyilli bir dil kullanmaktadır (ayn. eser, s. 170, not).

Şunu da kaydetmek lâzım gelir ki, Şadraddîn'in tebellür etmesi beklenen mesleği ne olursa olsun, bu meslekten sonraları, Gazali gibi rücû etmiş olduğunu ve adeta mütefekkihterin ictihâd kapılarını kapamaları gibi, onun da şerh, te'vil ve izah yollarını kapadığını vasiyet-nâmesi açıkça göstermektedir. Vasiyetnamenin metni fotokopi halinde verildiği için okuyucuların üzerinde dikkatle duracaklarını ümit ederiz.

Bundan başka kütüphanesinde bulunan tababete, fıkha, tefsire, hadise ve benzer ilimlere müteallik kitapların vakf ve hikemiyata âit olanların satılıp parasının tasadduk edilmesini vasiyet etmesine, yani bu türlü eserlerin kütüphanesinde bile bulunmasına razı olmamasına bakılırsa, Gazali ile Şadraddîn arasında bir tek fark vardır : Gazali felsefeyi terkettikten sonra, *Kur'an'a*, hadise dayanan tasavvufu karar kıldığı halde, Şadraddîn'in *Vaşiyyat-nâma'sinde* böyle bir kayıt görülüyor. Acaba tasavvufu da hikemiyat dairesine mi almıştır, burası iyi anlaşılamiyor. Bu yola gidişi A. Renan'ın «arap yazısı ile yazılmış Yunan felsefesi» dediği metafizik bilgi yolunun insanları aramakta oldukları hakikata ulaştıramıyacağına Gazali gibi Şadraddîn'in de kanâat getirmiş olduğunu göstermez mi? Vasiyetinin infaz edilip edilmediğine dair bir kayda rastlanamamıştır. Garibi şudur ki, arzusu veya vasiyeti hilâfına olarak, hem mürşidinin, hem kendisinin eserleri yüzlerce mütefekkir tarafından asırlardan beri şerh, tefsir, izah ve tercüme edilmiştir.

Türkiye'deki kütüphanelerde Şadraddîn'e âidiyeti üzerinde

durulan ancak 23 kitap bulunabilmiştir. Onun yaşadığı çağlarda müelliflerin adlarını eserlerinde göstermemiş olmaları, sonraları bunları tayin ve tesbite çalışanları şaşrtmaktadır. Hususî kütüphanelerle umumî kütüphanelerin mecmua kısımlarında daha birkaç eserinin bulunması ihtimalden uzak değildir. Garptaki kütüphanelerin fihristleri üzerinde çalışmış olan Brockelmann'ın *GAL*'inde¹ burada bulunmayan bir takım eserleri görülmekte ise de, bu yazıda yalnız İstanbul ve Anadolu'da bulunan nüshalar gösterilmiştir.

Kitapların tertip tarzına da birkaç kelime ile temas etmek isterim. Bu listeyi tertip ederken, Şadraddîn'in eserlerinin azlığı dolayısıyla, alfabetik bir sıraya riayet edilmeyip, ancak çok istinsah ve şerh edilmiş olduğu görülen eserler bir biri ardınca sıralandı ve bunların şerhleriyle tercümelere ve basmaları da bir arada gösterildi. Nüshaların tavsifi hususunda da umumî esaslara riayet edilmedi, yalnız bir çok nüshası bulunan bir eserin bir tek nüshasının sahıfesi, satırı ve eb'adı işaret edilmek suretiyle, onun küt'ası hakkında bir fikir verilmek istenildi. Bir de yalnız İstanbul kütüphanelerinde değil, Ankara, Konya, Manisa, Kayseri ve Kütahtahya kütüphanelerinde bulunan eserleri de ihmal edilmeyerek, onlar da İstanbul'dakilerle bir arada bulunduruldu. İstanbul, Ankara ve Bursa kütüphaneleri bizzat gidilip, görüldü, diğerleri muhabere yolu ile temin edildi. Bu araştırma bir taslaktır. İleride daha mükemmeli ve daha ilmîsi elbette yapılacaktır.

1.

İCĀZ AL-BAYĀN

عجاز البيان

Ayasofya 402. 366 sahife, 21 satırla, 13 × 18 sm. eb'adında
İstinsahı: 795 h.

Baş:

يا رب انصحت قتمم واطهرت فهمم ...

ولنا منك كل حب والرضى فى اكل مراتب محبتك واعلى درجات رضاك... Son

Diğer nüshaları: Âşir Ef. 16, 55, 464; Âtîf Ef. 192; Ayasofya 402, 4806/1; Damad İbrahim Paşa 126; Dügümlü Baba 18, Fatih 293, 293 mükerrem, 294, 295; Feyzullah 72; Hâlet Ef. 38, 43,

¹ bk. *GAL*², I, 585 v. d.; *Suppl*, I, 807 v. d.

46; Hüdâî 103; Köprülü 41; Lâleli 172; Nafiz Paşa 67; Nurbanu 105 mükerrer; Pertev Paşa (Selimiye) 48; Rağıp Paşa 79; Şehid Ali Paşa 135, 136, 137, 138; Umumî 319; Üniversite A 153, 842; Veliyeddin Ef. 180; Veliyeddin Cârullah 275, 2058.

Basmaları: Haydarâbâd, 1310, 358 sahife; Haydarâbâd 1013, 48 sahife; bu basma aynı eserden çıkarılmış bir hulâsa olmalıdır.

Bu esere müellifi tarafından verilmiş olan isimde ihtilâf edilmiştir. Çoğunluk yukarıda yazılan şekilde kabûl eder. Ayasofya'daki nüshasını incelemiş olan Prof. H. Ritter, kitabın aslında böyle bir isim olmadığını söyler. Hüdâî fihristindeki nüshanın başında *İcâz al-bayân* yazılmakla beraber, «wa sammâhu 'ş-Şayx...*Macma an-nurayn*» ibaresi konulmuştur. Fakat bunu nereden öğrendiği ve içinde böyle bir tesmiye bulunup bulunmadığı eser kâmiilen gözden geçirilmediği için anlayamamıştır. Birçok yerlerde *Tafsîr sûrat al-Fatiha* denilip geçilmektedir. Köprülü nüshası 161 varaktan ibaret olup, 669'da Sa'daddîn Farğânî tarafından yazılmıştır ve rebiyülâhir 671 tarihli Şadraddîn'in el yazısı ile bir semâ' kaydını ihtiva eder.

2.

MİFTAĦ AL-ĠAYB

مفتاح الغيب

Köprülü 783. 244 sahife, 13 satırlı, 13×18 sm. eb'adında.

Baş: ... وبعد فان العلوم منها امهات اصلية وفروع تفصيلية

Son: ولا تحجبنا في كل ما تقيمنا فيه عن حضرات قدسك وحلاوة شهودك وانسك آمين

Diğer nüshaları: Ayasofya 1785, 1786, 1817, 2088, 2090, 2135 2136; Düğümlü Baba 382; Hacı Mahmud Ef. 2939; Hüdâî 1854; Köprü 783; Lâleli 1498, 1499; Rağıp Paşa 716; Reşid Ef. 1125; Şehid Ali Paşa 1412; Umûmî 3774, 1930, 1817; Veliyeddin 1785, 1786, 1817; Veliyeddin Cârullah 275; Üniversite A 6471, 7133; Bursa Genel 54; Ulu Câmi 1670; Haraççı 790; Yusuf ağa 4864; Çeşnigir (Manisa) 155/2.

Kitabın tam adı *Miftah ġayb al-cam' wa 'l wucūd fi 'l kaşf wa 'l şuhūd*'dur. Fihristlerde kısaltılarak *Miftah al-ġıyb* şeklinde geçmektedir. Şadraddîn'in üzerinde en çok durulan eseridir.

Bir çok kimseler tarafından şerh, farsçaya da tercüme edilmiştir. Tasavvuftan ziyade ilahiyat ve o zamanlar hikmet, şimdi felsefe denilen ilimlerden bahseder.

T e r c ü m e s i :

Tarcuma-i Miftah al-ğayb

Ayasofya 2089. 286 sahife, 17 satırlı, 8×12 cm. eb'adında.

Baş: ... یدرستی که هر علم بعضی ازان امهات اصلیه و بعضی فروع تفصیلیه است ...

Son: ... جمع حمد ازان حضرت ذات سبحانه است و سلام او... بر محمد است و بر آل او...

Diğer nüshaları: Hacı Mahmud Ef. 2610; Pertev Paşa 278; Yusuf Ağa 4866.

Pertev Paşa nüshası matbu fihristte *Tarcuma-i mitāl al-ğayb* şeklinde gösterilmişse de, sonradan tashih edilmiştir. Konya, Yusuf Ağa nüshası için bk. A. Ateş, *Belleten*, sayı 61, s. 112.

Ş e r h l e r i ;

I. Muḥammad Şamsaddin *Miṣbah al-uns al-cami^c bayna*
b. Hamzat al-Fanārī *(l-ma^cqūl) wa l-maṣhūd fi şarḥ*
Miftah ḡayb al-cam^c wa l-wucūd

Baş: سبحانک اللهم وبحمدک حمدا یتضیه ذلک الذی لا یحوم
حول عزة الآحیی ...

Son: وفي ذلک الانس الدائم مع الله فالتانس المتانسون آمین

Nüshaları Ahmed III. 15/1; Esat Ef. 1554; Feyzullah Ef. 1257; Hüdaî 301: Lâleli 1423; Nuruosmaniye 2475, 2476; Ragıp Paşa 694, 696, 697; Raşid Ef. 416, 464; Selim Ağa 523; Şehid Ali Paşa 1274; Üniversite A 4492; Veliyeddin Ef. 1727, 1728; Veliyeddin Cârullah 1051, 1052; Hüseyin Çelebi 66.

Bâzı nüshaların iç kapaklarına başkaları tarafından yazılan kayıtlara göre, şârihin babası Hamza Fanārī, Şadraddin'e mülâki olmuş ve ondan bu eserini okumuştur. Tabiidir ki, okurken de kapalı görülen yerler ona izah ettirilmiştir. O da öğrendiğini oğlu Şamsaddin'e öğretmiş olacak. Yaptığı şerh en muvaffak eserlerden sayılır.

II. Quṭbaddin-zāda Muḥ. Muhyaddin *Fath Miftah al-ğayb*
b. Quṭbaddin al-lzniqi

Baş: وبعد فان كتاب مفتاح غيب الجمع والوجود الذى من منشآت هذا البحر...
 Son: والحمد لله وسلام على عباده الذين ...

N ü s h a l a r ı : Ali Emiri 980, 987; Âşir Ef. 511; Aya-sofya 1930, 1932; Çorlulu Ali Paşa 133; Fatih 2708; Hamidiye 176; Hamidiye (Lala) 709; Hekim-oğlu Ali Paşa 478; Lala İsmail 176; Şehid Alı Paşa 1271, 1272, 1273; Umumi 3755 (Şârihin el yazısı ile); Rağıp Paşa 692; Veliyeddin Cârullah 1050; Hüseyin Çelebi 65.

III. 'Otman Fadî İlahî,
 Atbâzârî

*Mişbah al-qalb aw mişbâh
 aş-şuhūd*

Rağıp Paşa 694. 490 sahife, 25 satırlı, 14×24 sm. eb'adında.

Baş: وبعد فقال الشيخ بسم الله... الاسم فى عرف اهل التحقيق
 عبارة عن تعين ذات المسمى باعتبار صفة وجودية...
 Son: ... الى ذلك الامر الممين المحصوص كان ما كان

Diğer nüshaları: Âşir Ef. 511 (Şârihin el yazısı ile); Hacı Mahmud Ef. 2253, 2334; Halet Ef. 285; Halis Ef. A 7284; Hasan Paşa 593; Lâleli 693, 694; Üniversite A 3950.

IV. 'Abdarrahman Rahmi
 Bursawi

Şarh Miftah al-ğayb

Halet Efendi 286. 480 sahife, 23 satırlı.

Baş: وبعد فان الكتاب المعهود باسم مفتاح الغيب والوجود...
 Son: ويكون الصلوة على محمد مرتين وعلى امامنا اسطف ...

Diğer nüshaları; Ayasofya 1729; Rağıp Paşa 699; Veliyeddin 1729 (Şârihin el yazısı ile).

V. Aḥmad b. 'Abdallāh
 al-Qirāmi

Şarh Miftah al-ğayb

Baş: اللهم انت حامد لذاتك بذاتك وصفاتك عن ذاتك الذي
 لا يحوم حول سرادقات كبريائه حائر الفهوم بالمبارات ...

Son: هذا آخر ما جمع وختم ما اورد لشرح الكتاب وحل مشكلاته
متوفيق الله وعصمته ...

Diğer nüshaları : Ayasofya 1931; Selim Ağa 524
(Şârihin el yazısı ile); Halet Ef. 284.

VI. Mustafâ Efendi, Mal-koç-zâde *Şarh Miftah al-ğayb*

Baş: وبعد فان الكتاب المعهود باسم مفتاح الغيب والوجود ...

Son: ان الحاشية عن الفاتحة تم .

Esad Ef. 1729. 268 sahife, 23 satırlı.

VII. Abdallah Molla İlahî *Mawācid zawq bila rāyb Şarh Miftah...*

Rıza Paşa (Üniversite) 304. 724 sahife, 25 satırlı, 15×24 sm.
eb'adında.

Baş: امتثالا لامر السلطان... محمد بن مراد خان... بر مقتضای امر...
این شرح شریف برین کتاب عربی لطیف باملح الالسنه اعنی فارسی فصیح...
Eser Fatih'in emri ile şerhedilmiştir.

VIII. Şihabeddin Ahmad b. Husayn al-Hamawi *Şarh Miftah al-ğayb*

Emânet Hazinesi 1773: Bu kitap eski fihristten yenisine nak-
ledilirken, adı ve müellifinin adı doğru olarak yazılmış ise de,
izahat hanesine şarihin 28 küsur risâlesinin adları yazılmıştır.
Tabiidir ki, asıl eser başka bir numaraya kaydedilmiştir. Son
dakikalara kadar bu nüshayı bulmak kabil olmamıştır.

IX. ? *Asrār aş-şuhūd al-hāşil min fath al-wucūd*

Veliyeddin Ef. 1726. 528 sahife, 19 satırlı, 18×24 sm. eb'a-
dında.

Baş: هو کتاب جامع للحقائق الالهية والاسرار الربانية والسكونية والكليات

الحقيقة والاطوار السلوكية لم ار شخصا اقدم على ان يشرح ولم اسمع سوى
محمد ابن الفارسي ... وهو مع ذلك خال عن ادراج المتن فيه ...
Son: وفي ذلك الانس الدائم مع الله وليتنافس المتنافسون

Bu şârih kimdir, eserini hangi tarihte yazmıştır, anlaşılma-
maktadır. Eser Velyeddin Ef. kütüphanesine 1181 h'de gelmiş
olduğundan, eserin o tarihten önce yazılmış olduğu muhakkak-
tır. İlk kapağında Fanârî'nin zanniyle 887 h. yazılması doğru
değildir.

3.

AN-NUŞÛS Fİ TAḤQİQ

النصوص في تحقيق

AT-TAWR AL-MAXSÛS

الطور المخصوص

Baş: ان الحق من حيث اطلاقه الذاتي لا يصح ان يحكم عليه بحكم ...

Son: والموجود ايضا من حيث تعقل وحدته ولا امر دائر بين ظهور ...
ولطون

N ü s h a l a r ı : Ayasofya 1917, 1818, 2088, 2135, 2136;
Esad Ef. 132, 1761, 1782; Dügümlü Baba 382; Feyzullah Ef.
210; Hacı Mahmud Ef. 2603, 2844; Halet Ef. 259; Hamidiye 761,
764; Hüdaî 51; Koprülü 746; Lâleli 1366, 1420, 1512; 1514;
Paşap Paşa 1469; Reşit Ef. 490, Şehid Ali Paşa 1352, 1366,
1371, 1394; Veliyeddin Ef. 1737, 1817, 1818, 1849, 3181; Veli-
yeddin Cârullah 2085, 2097; Üniversite A 6918; Haraççı 790.

Bu kitabın adı bir çok yerlerde kısaltılarak *an-Nuşûs* şek-
linde geçmektedir. Bâzi fihristlerde de *Miftâh al-Fuşûş* adıyla da
kaydedilmiştir.

Şadraddîn'in bu eserin mürşidi ve üvey babası Muhyaddîn
İbn al-ʿArabî'nin *Fuşûş al-hikam*'ine karşı bir nazireye benzer.
Nitekim onun *faşş* dediğine Şadraddîn *nass* demiştir. Mevzu da
aşağı yukarı aynıdır. Ancak Muhyaddîn'in eserindeki 26 *faşş*'a
mubabil, burada 20 *nass* vardır.

B a s m a s ı : *Manâzil as-sâ'irin*, 1310 taşbasması haşiy-

sinde (İran ?),

Şerhleri :

I. İbrahîm b. İshaq b. Sulayman Muşannif as-Sarazî *Asrar as-surur bi 'l-wuşûl ila 'ayn an-nûr*

Baş : ... فان كتاب النصوص من مشآت كامل المشآخ ... القنوى ...

Son : ... ولاح فى سرى ان اينه لفظا ليسهل فهم معانيه

N ü s h a l a r ı : Ayasofya 1937; Veliyeddin Ef. 1737; Veliyeddin Cârullah 1034 mükerrer; Hacı Mahmud Ef. 2603; Pertev Paşa 647; Hüseyin Çelebi 62.

Kaşf az-zunûn'da şârihin Tebrizli olduğu yazılmakta ve fihristlerde de böyle görünmekte ise de, Tebriz ile Serez'in Arap harfleri ile bir birine yakın yazılışta olması böyle bir yanlışlığın çıkmasına sebep olmuştur sanırım. Şârihin mukaddimedede verdiği izahat da bunu gösterir sanırım, yâni şârih Tebrizli değil, Rumeli'deki Serez şehridendir.

II. İbrahîm al Xalwatî

Şarh an Nuşûş

Rağıp Paşa 699. 292 sahife, 21 satırlı, 14×24 sm. eb'adında.

Baş : الحمد لله الذى عين الاعيان بالفضل الاقدس الاقدم ...

Son : فليكن هذا آخر ما اردنا ازاده فى شرح كتاب النصوص مما تسمى بحقيقه وجمعه وتخريره

III. Pîr Muh. Quṭbaddîn al-Xoyî

Zubdat at-tahqîq wa nuzhat at-tawfiq

Ali Emiri 980. 342 sahife, 21 satırlı, 13×17 sm. eb'adında.

Baş : فاعلم ايها الاخ الصادق ... سنه بارقة ربانية ولاحة رحمانية وقعت فى اثناء مذاكرة كتاب النصوص بمضى اخواننا الالهيين

Son : والى الله انضرع واسأل ان تنفع به اخواننا الالهيين الصادقين ... الذين هم للحق اليقين طالبون وعن طرق الابتكار والعناد ناكبون ...

Diğer nüshaları : Ahmet III, 72; Âşır Ef. 133; Fatih 2708; Halis Ef. 4418, 6036, 6454; Nuruosmaniye 4085; Şehit Ali Paşa 1279; Umûmî 3755; Üniversite A 467, 2935, 4418, 6454 (4333).

IV. Wacihaddîn b. Nuraddîn
Nüraddîn-zada

Şarh an-Nuşûs

Şehid Ali Paşa 1278. 320 sahife, 21 satır, 14×20 sm. eb'adında.

Baş : اما بعد فقد قال مولانا ... صدرالدين بسم الله افتتح بالبسملة...

Eserin kapağında, Şam kâdısı Abdalhalîm tarafınan yazılmış olan bir kayıta, müellif şu kelimeler ile tanıtılmaktadır: aş Şayx al-Kâmil Wacihaddîn b aş-Şavx al-Mukâmmil Nüraddîn. Fihristte yalnız Nüraddîn-zâde diye yazılmıştır.

4.

AN-NAFAHÂT AL-İLÂHÎYA

الفحات الالهية

Lala Ismail 709 144 sahife, 27 satır, 6×14 sm. eb'adında.

Baş : ... فانه لما ورد عن رسول الله ... انه قال بلسان التعريف ولارشاد :

ان لربكم في ايام دهركم ...

Son :

فان التمدد والتفيد باق في عين الفعل ...

Diğer nüshaları : Ayasotya 4806; Dügümlü Baba 382; Esat Ef. 1783; Fatih 2881; Hacı Mahmud Ef. 2409, 2610; Halet Ef. 40; Halis Ef. 7286; Hamidiye (Lala) 709; Hasan Paşa 667; Köprülü 789; Murad Molla 709; Rağıp Paşa 1137, 1440, 1441, 1442; Velyeddîn Ef. 1849; Veliyeddin Cârullah 275, 1112; Üniversite A 3436; Yeni Camı 1196; Zühdü Bey 19; Ankara Üniversitesi Kütüp. İsmail Saib 2458; Ulu Cami 1663, 1669; Haraççı 808; Hüseyin Çelebi 634; Vahit Paşa 621.

Başta kaydedilen nüshada 40 kadar *neşha* ile 14 mektup vardır. Bunlar Qađi Muhyaddîn Şayx Taqiyaddîn al-Hawwânî ve Şaraf al-Xalîlî'ye yazılmıştır. Kitabın tam adı *Nafahât ar-Rahmāniya wa tamarāt at-tacalliyāt al-ixtîşāsiya ar-Rabbāniya*'dir.

Kısaltılarak *an-Nafahāt* şeklinde yazıldığı gibi daha başka şekillerde de görülmektedir. *Nafahāt*'ın en doğru ve mükemmel nüshası Konya, Yusuf Ağa 5468 nüshasıdır (bk. A. Ateş, *Belleten*, sayı 61, s. 88)

5.

AL-FUKUK Fİ MUSTANADĀT

الفكوك في مستندات

HİKAM AL-FUŞUŞ

حكم الفصوص

Üniversite A 2534. 107 sahife, 14 satır, 13×20 sm. eb'adında.

Baş : وبعد فان كتاب فصوص الحكم من انفس... شيخنا محمد بن علي العربي وهو فوائح منشآتة واوحى له لآته ...

Son : فلنختم ما كتناه بقولنا الحمد لله ولي الأفضال والانعام ...

Diğer Nüshaları : Ayasofya 1818, 4806; Dügümlü Baba 382; Hacı Mağmud Ef. 2075; Halet Ef. 259; Hüdâi 425; Lâleli 172, 1512; Şehid Ali Paşa 638, 1278, 1351, 1352, 1366, 1371; Vehbi Ef. 730; Veliyeddin Ef. 1817, 1818; Veliyeddin Carullah 2297; Umumî 3416; Üniversite A 4164; Ankara Üniversitesi İsmail Saip 1134; Genel (Bursa) 55; Ulu Cami 1671; Hüseyin Çelebi, 59, 60; Muradiye (Manisa) 1104.

Bu eserin adı bir çok yerlerde kısaltılarak *al-Fukuk* denilmektedir. Muhyaddin'in *Fuṣūṣ al-ḥikam*'in i şerh ve izah eder. Bu şerh *Fuṣūṣ al-ḥikam* şerhlerinin en iyisi olmak icap eder.

6.

AT-TAWACCUH AL-ATAMM AL-A'LĀ (al-awla) NAHWA 'L-HAQQ CALL WA 'ALA

التوجه الاتم الاعلى (الاولى) نحو الحق جل وعلا

Şehid Ali Paşa 1369. 25 sahife, 16 satırlı, 10×16 sm. eb'adında.

Baş : اما بعد في هذه مجالة تتضمن التقريب بكمية التوجه الاتم الاولى ...

Son : ويعرف ايضا علوما مدرجة في هذه الكلمات غير ما ذكرنا ...

Diğer nüshaları : Ayasofya 1817, 1631; Esat Ef. 1534, 1695, 1699; Hacı Mahmud Ef. 2485; Şehid Ali Paşa 1362;

Veliyeddin Ef. 1817; Veliyeddin Cârullah 2054; Üniversite-
A. 3158, 3315, 3318 3629.

Bu eser bir «asmâ' al-ḥusnâ şerhidir. Fihristlerde adı türlü şekillerde geçmektedir.

7.

TABŞİRAT AL-MUBTADİ
WA TADKİRAT AL-MUNTAHİ

تبصرة المبتدى
وتذكرة المنتهى

Nuruosmaniye 2286. 200 sahife, 9 satırlı, 6×10 sm. eb'adında.

Baş : ... این کلمه جنداست در اصول معارف وقواعد طور ولات ...

Son : ... والحمد لله الواهب الردود ...

Diğer nüshaları : Ayasofya 1691, 1692, 1693, 1711, 2349; Belediye Osman Ergin 88. 327; Lala İsmail 117, 118; Esat Ef. 3781; Nuruosmaniye 2286; Şehit Ali Paşa 1324, 1373, 1394, 2271; Umûmî Mehmed Arif 289; Veliyeddin Ef. 1795; Veliyeddin Cârullah 2055.

Ayasofya kütüphanesinde 1711 sayılı mecmuanın mülâhazat hanesinde Şadraddîn'in *Uşûi al-ma'arif* adında bir eserinden bahis vardır. Bu ad *Tabşirat al-mubtadi*'nin başındaki «dar uşûl al-ma'arif» ibaresinden alınmıştır, ayrı bir eser değildir. Eser bâzı hüshalarda (meselâ Ayasofya 1691) Qā'î Naşiraddîn 'Omar al-Baydâwî 'ye isnad edilmektedir. (Krş. bir de A. Ateş *Türkiyat mec.*, VII/VIII 2, s. 113).

Tercümesi :

Ahmad Ramzi al-Mawlawî *Takmilat at tarîqa ta'rifat al-naqiqa*

Hususî Kütüphanemde bu eserden, tercümeleri ile beraber, ikişer nüsha vardır. Metin ve terceme karşılıklı yazılmıştır. Cem'an 101 sahife tutar. Her sahifede 22 satır vardır, 18×23 sm. eb'adındadır. Eser hakkında mütercim önsözünde şu mütaleayı yürütüyor: «... Tercümede hazret-i müellifin efkâr ve ifâdatına, hatta cümle ve kelimâlarına mümkün mertebeye riayet etmekle beraber manzum kısımlarının letâfetine halel vermemek şartı ile

nazamen tercümesini iltizam ettimse de, muvaffak olamadığımı bilirim... »

8.

ŞARH HADİT AL-ARBA'İN شرح حديث الأربعين

Şehid Ali Paşa 1369. 182 sahife, 15 satırlı.

Baş : فان جماعة من المتقدمين من اهل الفضل والدين لما ثبت عدمهم
بالاسانيد الصحيحة الواردة ... من حفظ من اتى أربعين حديثاً ...

Son : فاعلم ذلك وما سوى ما ذكرت فاما هو تعرض بصدور الوسائل

Diğer nüshaları : Atif Ef. 452; Ayasofya 437, 1817, 1818; Esad Ef. 342; Fatih 788, 791; Feyzullah 2163, 2174; Dügümlü Baba 60; Halet Ef. 38; Hüdaî 198; Köprülü 41, 594; Lâleli 172; Nurubanu 105; Veliyeddin Ef. 81, 589, 1817, 1818; Veliyeddin Cârullâh 275, 2054, 2079, 2057, 2085, 2097; Pertev Paşa 91, 616/5, 2749; Şehid Ali Paşa 138, 1369, 1371, 1394; Universite A 300, 2140, 2687, 1360, 3238; Muradiye (Manisa) 310.

Kırk hadis seçip şerhetmek istediğini müellifin mukaddimesinden yazmasına rağmen, gördüğüm nüshalarda ancak 29 hadis toplayıp şerhetmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ne olmuş, acaba tamamlamağa ömrü mü yetişmemiş, bilinmiyor. Bundan dolayıdır ki, basma fihristlerin birisinde *Şarh hadit at-tâsi' wa 'l-işrin* adı ile yazılmıştır. Veliyeddin Cârullah 2087 nüshasında Şadraddîn'in hadis sayısını 40'a çıkarmağa muvaffak olamadığının işitildiği yazılmaktadır.

Bâzi fihristlerde kitabın münderecatına ve hadislerin sırasına bakılmayarak, bir kısım kırk hadis kitaplarının Şadraddîn'e isnad edilmiş olduğu görüldüğünden, bu türlü yanlışlıklara mahal kolmamak için, onun eserine aldığı hadislerin birincisi ile sonuncusunu buraya kaydediyorum.

Birinci hadis: دم على الطهارة يوسع عليك الرق
Sonuncu hadis: ان الله خلق آدم على صورته وفي رواية آخر على صورة الرحمن

9.

ŞARH AŞ-ŞACARAT AN-NU'MANİYA Fİ 'D-DAWLAT
AL-‘OTMĀNİYA

شرح الشجرة النعمانية في الدولة العثمانية

Köprülü 176. 176 sahife, 13 satırlı, 6×13 sm. eb'adında.

Baş : فهذا شرح شاف وضعته على دائرة سيدنا ومولانا الشيخ ... سيدى

محمد ابن البرقي المسماة ... فيها احكام الحوادث خاصة بافق مصر المحروسة

Son : Cetvellerden ibarettir.

Diğer nüshaları : Ahmed III. 98, 116, 221, 242; Düğümlü Baba 697; Esad Ef. 3738; Hamidiye 657, 657/1; Köprülü ilâve 132; Lâleli 3663; Nuruosmaniye 2286; Veliyeddin Ef. 2294; Veliyeddin Carullah 1020 mükerer, 2057; Üniversite 2337, 2513, 4093, 6250 (İstanbul'da daha birçok nüshası vardır); Konya Dergâh 2949.

An'ane haline gelen bir rivâyete göre, Muhyaddîn « Herkes tarihi hadisenin vukuundan sonra yazar, ben vukuundan evvel yazıyorum » dermiş ve hilâfetir, yâni hükümdarlığın Benî Adnan'dan Benî Osman'a intikaline dair olan bu eseri vücuda getirmiştir. Eser bir takım dâirelerden ibarettir. Bu dâirelerden deri üzerine yazılmış bir tanesi hususî kütüphanemdeki yazmalardan 1774 numarada vardır. Dairenin üst tarafında yazılmıştır. İfâ dâxıl (ب ك ظ) ستين يظهر قبر محي الدين إذا دخل. Dairesinin üst tarafında yazılmıştır. İfâ dâxıl (ب ك ظ) ستين يظهر قبر محي الدين. Sultan Selim'e. Ş. Şam'a işaretler; b k z ebced hesabı ile 922 eder. Bu tarihte Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi sırasında Şam'dan geçerken, Sâlihiye'de Muhyaddîn'in Arapların çöplük haline gelirdikleri kabrini, İbn Kemal'in bir fetvası ile ihya etmiş ve orada bir cami, bir türbe ve bir medreseden ibaret olan imaretini yaptırmıştır. İmaretin iki minâreli câmii bugün Şam'da biricik Osmanlı eseri olarak hâlâ ayakta durmaktadır.

Bu şerhin de adı fihristler de çeşitli şekillerde kaydedilmiştir. Topkapı sarayındaki nüshalar, hükümdarlar için yazıldığından, pek nefistir. Umûmî kütüphanelerde bulunmadığı halde ellerde dolaşan bâzı tercümeleri vardır.

10.

MİR'ÂT AL-‘ARİFİN

مرآت العارفين

Baş : فاني اجبت سؤالك ايها الولد الصالح لما سألتني ان اكتب وارقم في
هذا المختصر شيئا لما نورالله ... وخاصة في تحقيق فتح الكتاب ...

... هذا ما تيسر تحريره... من عجلة الوقت ذن المتام مقام الايمان : Son
فلا تحمل تمام الاستيفاء ...

N ü s h a l a r ı : Esat Ef. 1427, 1693, 3767; Rağıp Paşa 1453
(mecmua) ; Fatih 5307; Reşid Ef. 439; Velieddin Cârullah
2079, 2097; Vehbi Ef. 737; Üniversite A 3370; Ulu Cami 167/1.

11.

ŞÜRAT MUKĀTABAT AŞ-ŞAYX ŞADRADDİN AL-QUNAWĪ
AŞ-ŞAYX NAŞĪRADDİN AT-TŪSĪ

صورة مكتبة الشيخ صدرالدين القنوي - الشيخ نصيرالدين الطوسي

Mektuplardan birinin başı : ... الداعي المحاصر الفقير محمد بن اسحق ...
افتخار الاواخر والاولاء ملك حكام العصر ... نصيرالملة والدين ...

Diğer nüshaları : Ayasofya 1818, 2349; Beşir Ağa
355; Esad Ef. 114?, 3592; Halis Ef. 1458, 458); Pertev Paşa
617; Şehid Ali Paşa 1366; Rağıp Paşa 1356, 1461, 1482; Veli-
yeddin Ef. 1818; Velieddin Cârullah 2097; Üniversite 1458,
3133, 4122; Vahid Paşa (Kütahya) 622.

Şıdraddî'nin muasırı Naşîraddîn at-Tûsî ile mükâtebe ve muhaberede bulunduğu, yazdığı eserleri ona göndererek, okut tuğu ve onun da mutalealarını bildirdiği bu mektuplardan anlaşılmalıdır. Mektuplar fihristlerde çeşitli şekillerde kaydedilmiştir. Bu nüshaların münderecatı ve mektupların sayısı çok kere birbirini tutmamakta ve bâzısında az, bâzısında çok bulunmaktadır. Bu mektuplar, Şadraddîn hayatta iken, eserlerine karşı gösterilen lehte ve alayhteki tepkileri gösterir. Şadraddîn'in felsefî mesleği incelenirken mektuplarının ihmal edilmemesi icap eder.

12.

ŞÜRAT MUKĀTABAT AŞ-ŞAYX Ş. - AŞ-ŞAYX YĀSĪN AT-
TILĪMSĀNĪ صورة مكتبة الشيخ صدرالدين القنوي - الشيخ إسحاق التلمساني

Şehid Ali Paşa 1344. 8 sahife, 25 satır, 15×20 sm. ebadında.

Baş: المولى السعيد... صدرالدين ابو عبدالله محمد بن... جدائدين بن
اسحق ابن محمد... القنوى... الى الشيخ الامام تاج العارفين ابى
القاسم ياسين التلمسانى...
ويعد فانه عرض للعيد بعض الليالى فى الطواف امر غريب وحال عجيب
واحضرت آيات كان قد سمعها...

Şadraddin'in mektupları arasında olup olmadığı anlaşılıyor. Fihristlerde ayrı bir risale şeklinde gösterilmiştir. Bu mektubun başlığından kendisinin Abū 'Abdallah künyesini taşıdığı da anlaşılmaktadır.

13.

MAKTÜBĀT

مکتوبات

Şadraddin Qunawi yaşadığı müddetçe muhtelif kimselere bir hayli mektup yazmıştır. Konya Dergâh Kütüphanesinde 1637 numarada 30 kadar mektubu bulunmaktadır. 17 parça mektubu da Reşid Ef. 490 numaralı *Nafaḥat* nüshasında görülmektedir. Bunların aynı mı, gayrı mı olduğu tesbit edilememiştir.

14.

WAŞĀYĀ

وصايا

Ayasofya 2910/8, 2910/9, 2053/8.9 sahife, 15 satırlı, 8×18 sm.

Baş: بدان ای فرزید عزیز .. از وصایا حالا لایق است من حیث الوقت ...
واین وصیتی مشتمل بر کلیات اجمال سالک و غیر سالک ... در زندگانی و در
حالت مرک و در بزوخ و در حسر ...

T e r c ü m e s i :

Halis Ef. A 5582. 18 sahife, 15 satırlı, 8×18 sm. eb'adında.

Baş : بوندن صوگرا بیل ای عزیز قاربداش ... اول وصیتلردن من حیث الوقت والحال لا یقدر ...

Son : هر قنده اولسه بو صعیف حقیر و فقیر صدرالدین ... ی دعای خیردن فراموش ایتمیه ...

Diğer nüshaları : Şehid Ali Paşa 2810. Bir üçüncü nüshası Yahya Ef. kütüphanesi'nde 140 numarada *Tercüme-yi vasiyet-nâme* adı altında bulunmakta idi ve harekeli bir nesihle yazılmıştı. Bu nüshayı 10 sene evvel görmüş ve bu kaydı almıştım. Bu kütüphanenin kitapları Hacı Mahmut Efendi'ninkilerle birleştirildiği sırada, eski numarasına işaret edilmemiş olduğundan bulduramadım.

15.

WAŞİAT AŞ-ŞAYX ŞADRADDİN وصية الشيخ صدرالدين
İNDA 'L-WAFĀT عند الوفاة

Osman Ergin 1940. 2 sahife, 21 satırlı, 10X17 cm. eb'adında

Baş : بقول عبدالفقير ... محمد بن اسحق ... هذه الوصية ...

Son : واتمم وصي بقول سبحانك اللهم وبحمدك لا اله الا انت ...

Diğer nüshalar : Esad Ef. 3314; Şehid Ali Paşa 2810.

Adından da anlaşılacağı gibi, öldükten sonra açılıp, tatok edilmek üzere yazılmıştır. Öldüğü zaman Konya'da umûmî kabristana defnedilmesi, kabrin üzerine imaret (türbe) yaptırılmayıp, yalnız muhkem taşlar döşenilmesi, cenâzesini cenaze okuyucularının takip etmemesi, cesedin beyaz kefenle birlikte şayx'ın elbisesi ile defnedilmesi ve alıtna Şayx Awhadadîn Kirmânî'nin seccâdesinin yayılması, kalan elbise ile eşyasının kimlere verileceği, kitaplarının hikemiyâta ve felsefeye dâir olanlarının satılarak parasının fakirlere verilmesi, diğer ilimlere âit kitapların Şam'a götürülerek, orada vakfedilmesi vasiyetleri cümlesindedir. Bu vasiyetnamede adı geçen birçok zamanın ricalı bulunduğu gibi, Mogulların Anadolu'ya gelip, tahribat yapacaklarına imâ ederek, bekâr olanların Şam'a hicret etmesini tavsiye etmek-

بسم الله الرحمن الرحيم
 بقول العبد الفقير الى رحمة الله تعالى ورضوانه وطفه الخالص وعونه وخفرته محمد بن ابي محمد بن يوسف
 ابن علي كاتب هذه الوجبة مشددا على نفسه من خصمه المؤمنون ومن غلب عنه ما يقدره وتوقد على بزة الوضعية
 اتموقن ان الله تعالى واحد احد فرد صمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد وان الله تعالى بعينه من اجتهاد
 من صفوة تبارك خلقه هو كنبينا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى الرخصه صا كباقي الرسل الى طائفة مخصوصه من جن
 والجنه من الان رحمتي بجهنم الاعمال وقبولها للوزن من وان الحجج صدقوا فيها خبروا الامم عن الله تعالى
 وحكمه وقبل نسخ شرايعهم ويتخذون ان الشيا من وتناول الجن في الصور والاعتقادية بحسب الاواك اصل
 الاعتقادية من والنعيم والعداب المحسوس والمعتنوين من والصرط الحق والبرسخ المنة سلمة بين الدنيا
 والآخرة من وتفاصيلها جابر عن نسبتنا الله خبر من احوال الآخرة والجنه وان روضشون الجن وصفاته
 وانفالها في كل موطن من وعلى هذا هي وعليه اموت واوصي اصحابي ومن اتب آلي بالمبادرة بجهنم
 في هجوم محارب المسلمين اول ليلة يقرأ سبعين الف مرة ذكر الاله الا الله ثم يفر وكل منهم من يجهر وقال
 يقول الاله الا الله سبعين الف مرة بجهنم وسكينة ووقار بنوي بكل ذلك شرابي من ذواب الله طلقا وان
 يعتقني الله تعالى من جميع انواع العذاب وعقوبته واحكام سخطه رجاء الاله بانه سماه بوجه تصدقتا
 اباغثاني ذلك عن محمد رسول صلى الله عليه وسلم واوصيهم ايضا ان يغسلوا في مقتضى ما هو مذکور في كتب الحديث
 لا مقتضى ما هو مذکور في كتب الفقه ويكتفون في ثياب الشبخ وفي ازارا ببيض ايضا ويسطوا في القدر سجادة
 والشبخ واحد الدين الكرام رحمة الله عليه ولا يصحوا جنازتي احد من قراري الجنازة ولا يمدوا علي قبري طارة
 ولا تعلقوا بي بنون نفس القبر طارة وثيقة لا غير ذلك ليلا تتر القبر ويعفوا ثره ويصدقوا يوم وقني بالغنا
 درهم على ضعف الفمقار والمساكين من النساء والرجال خصوصا منهم النساء والعياض يعطوا اشباب المدين
 البراري من هذه الالف مائة درهم والكامل الملازم الشبخ محمد الخشنه ان مائة درهم ايضا ويعتقد اهل اصحاب
 كل من احد بك يطبق بر علي نحو ما يتفقون عليه ويبلغوا سلامي الى صبا الدين محمود ويحلقوا اربعة عشر ناي في تكارة
 هذه الكتب بر الدين عمر وكل واحد منها سجادة من السجادات التي اصلى عليها وكتبت بكتابة تباع وتصدق بمثلها
 وما فيها من الطيبات والفقريات والتعاسير والاحاديث ونحوها يكون وقفا بر مشق ويعطى لمن يتقرب

ŞADRADDİN AL-QUNAWİ, Wasıyâ (Şehid Ali Paşa, 2810)

tedir. Yine bu vakfiyede dostlarına ve talebelerine şu dikkate değer tavsiyede de bulunmaktadır:

واوصى اصحابى ان لا يحوضوا بعدى فى مشكلات المعارف الذوقية مجملاتها بل يقتصروا على تأمل الصريح منها والنصوص دون تفقه بتأويلها فيما سوى الجلى الصريح سواء كان ذلك فى كلامى وكلام الشيخ رضى الله عنه فهذه مسدود بعدى فلا يقبلوا كلاما من ذوق احد

Bu tavsiyeler mütefakkih kimselerin ictihad kapısını kapamaları kabilindedir. Çünkü hem kendisinin, hem Muhayaddin'in, eserleri pek çok kimseler tarafından şerh, izah ve terceme edilmiştir.

16.

XIRQAT AT-TAŞAWWUF خرفة التصوف

Belediye, Osman Ergin 1441. 2 sahife, 22 satır, 17×22 sm. eb'adında.

Baş: ليست خرفة التصوف من بدى شيخنا وامامنا ... محمد بن العربي ...

Son: عن اويس القرنى عن امير المؤمنين على بن ابى طالب ...

Şadraddin'in tasavvuf meslekine intisabını ve mürşidi şeyh Muhyaddin'den itibaren hazret-i Ali'ye kadar gelip geçen mürşitlerin adlarını ve silsilesini gösteren bir vesikadır.

17.

AR-RİSĀLA FĪ ḤAQQ AL MAHDĪ الرسالة فى حق المهدي

Osman Ergin 1883. 8 sahife, 25 satır, 12×20 sm. eb'adında.

Baş: فانه ثبت عن رسول الله ... فى امر المهدي وشانه احاديث واخبار كثيرة تتضمن شرح احواله اجمالا وتفصيلا ...

Son: ... ما ذكرنا من امر المهدي يشاهد هذا الخلق من الآيات ما لم يعرفوه ويحققون وجود المهدي وظهوره وعن ذلك الآيات المنهية بلسان النبوة والتحقيق ...

Diğer nüshası : Ayasofya 4849.

Ayasofya nüshasının ilk sahifesi mevcut olmadığı için, fihristte İbn Sîna'ya isnad edilmiştir. Şadraddîn bu risalede *maḥdi*'in kendi yaşadığı zamanda کلا denilen ve Atlas denizi ile Merakeş arasında bulunan سلاسی şehrinden çıkacağını bildirmektedir.

18.

ŞARḤ ASMA' AL-ḤUSNĀ شرح أسماء الحسنی

Köprülü 1594.

Baş: فلما كانت الاسماء الالهية صواد الكائنات واصول الممكنات ...

Son: جعلنا الله ممن لزم الأدب عند شهوت حقائق اسمائه وصفائه ... تمت

Diğer nüshaları : Lâleli 172; Nâfiz Paşa 745; Şehid Ali Paşa 1366; Veliyeddin Ef. 1818.

19.

AR-RİSĀLAT AL-ḤĀDİYA الرسالة الهادية

Üniversite A 4122. 44 sahife, 19 satırlı, 12×18 sm. eb'adında.

Baş: كتبها سيد الامام العلامة ... بحر دقائق الهداية . سلطان
اكابر المحققين ... ابو المعالي محمد بن اسحق بن محمد بن يوسف بن
علي ... الى المولى الامام ... نصيرالملة والدين محمد بن محمد الطوسي ...
فانه لا يخفى على الالباء ان تلك العبارة نسبة الى تلك المعاني المجردة والحقائق
البسيطة من حيث تعينها في الازهان ضيقا جدا ...

Son: الحمد لله اولاً و اخيراً ... تمت الرسالة الهادية

Diğer nüshaları : Esad Ef. 1143, Veliyeddin 3191, Veliyeddin Cârullah 2054, 2097; Vahid Paşa (Kütahya) 622.

Bu risâlenin adı Şadraddîn ile Naşiraddîn at-Tûsî arasında teâti edilen mektuplarda geçer. Şehid Ali Paşa nr. 1369'daki *Tawaccuh al-atamm* risalesinin sonunda *Tammāt ḥādihi 'r-risālat al-ḥādiya al-murşidiya* kaydı konulmuş olduğuna göre, bu risâlenin *at-Tawaccuh al-atamm* olduğu sanılır. Şadraddîn'in

Waşîyat-nāma'sinde bu risâlenin adı geçer ve bunun okunması tavsiye edilir.

20.

AR-RİSĀLAT AL-MUFŞİHA الرسالة المفصحة

Şehid Ali Paşa 1362. 12 sahife, 19 satır.

Baş: الحمد لله المنعم على الصفوة من عباده بمزيه الاجتهاد ...

Son: وانه نسبة لا تحقق لها بنفسها بل بالتسمية ... الهبوطى الجرده
لا تقبل القسمة العقلية ...

Diğer nüshaları: Esad Ef. 1143, 1143/1. 3717; Şehid Ali Paşa 1415; Veliyeddin Ef. 3181; Vahid Paşa 622.

Bu risâlenin de ismi fihristlerde çok değişik şekillerde kaydedilmiştir. Esad Ef. 1143 sayılı mecmuada *Risâlat al-acwiba ala'l-Mufşih li-Naşiraddin at-Tusi* adında bir risâleye de rastlanmaktadır. Tusi'nin cevabı da içindedir.

21.

ŞU'AB AL-İMĀN شعب الايمان

Baş: فهذه عجالة تحبب الحمار عن وجوه ابيكار معان واسرار محتجبة

محاسن الفاظ النبوية وجوامع كلمات مصطفوية تضمنها قوله الايمان بضع ...

Son: آخر كتاب تحرير البيان في تعريف شعب الايمان ورتب الاحسان

Nüshaları: Feyzullah 2163; Veliyeddin Cârullah 2054.

22.

DĀBİTA HİKMİYA ضابطة حكمية

Hüdaî 1848.

Baş: اعلم ان الموجودات اما واجب او الممكن والممكن اما جوهر او عرض ...

Felsefî bir risâledir. Müstakil bir risâle olmasa da Şadraddîn'in eserlerinden alınmış bir parça olabilir. 6 sahife tutan mecmuanın istinsahından sonra aslının yanlış olduğu yazılmıştır. Bu risâlenin içinde bulunduğu mecmua Bursalı Şeyh İsmail Hak-

iki'nindir. Mürşidi Osman Fâzıl ile konuşmalarını *wâqi'at* tarzında gösteren bir eseri ile şeyhinin mektuplarını da hâvidir.

23.

RİSÂLAT AS-SAYR WA 'S-SULŪK رسالة السير والسلوك

Şehid Ali Paşa 1389. 30 sahife, 17 satırlı, 13×17 sm.

Baş: فصل في الفوائد من كلام ... من الأدب ... القوي ...
اعلم ان السير الذاتي ...

Son: وقد اودع في هذا الكتاب من الدلائل والحجج والتحققات
والتوقيعات ما يفيد هذا المطلوب وهذا آخر كتاب لشرح العجائب في الكلام.

Mukaddimeden sonra «inna 's-sayr ad-dâti» ibaresi ile söze başlandığı için kitaba bu isim verilmiştir. Yine mukaddimede görülen «faşl fi 'l-fawa'id» sözleri bunun Şadraddîn'in kitaplarından birisinin bir faslı olduğunu gösterir. Risalede Mavlana Calaladdîn Rûmî'nin adı da geçmektedir. Eserin istinsah tarihi 863'tür. Ayrıca tetkik edilmeğe değer.

ŞADREDDİNE İSNAD OLUNAN ESERLER

1. Ayasofya 1944. *Şarh al-Qaşidat at-Tā'iya*.

İbn al-Farid'in meşhur eserinin şerhi olup, Sa'daddîn al-Farğani tarafından yazılmıştır.

2. *Naftat al-maşdür wa tuhfat al-maškür*.

Kaşf az-zunūn'da Şadraddîn'e âidiyeti bildirilmekte ve baş tarafının *raşh bāl bi-şarh hāl* ile başlatıldığı yazılmakta ise de, Kâtib Çelebi eseri görmemiş olacak ki, daha başka izahat vermemiştir. Leiden'de 1197 numarada bir nüshası vardır (bk. *GAL*, I, 450). *İslâm düşüncesi*'nde (s. 169), O. Rescher'in kitapları arasındaki nüshadan M. Şerefeddin Yaltkaya'nın bir nüsha istinsah etmiş olduğu bildirilmektedir. O. Rescher'in kitapları Ankara Üniversitesi tarafından satın alınmış olduğuna göre, bu kitabın ya orada veya M. Ş. Yaltkaya'nın kitapları arasında bulunması lâzımdır.

3. *Şarh ma'ānī muşkilāt al-Qur'ān*.

Selimiye kütüphanesinde 617 numarada kayıtlı olan bir mecmuada al-Muşannif al-Sarazî'nin *Nuşuş* şehri kenarında ve sahifelerin dört bir tarafına yazılmış 108 sahife tutar. Bunun Şadraddîn

din e âidiyeti hususunda başka bir nüsha meydana çıkıncaya kadar ihtiyatlı olmak lâzımdır.

4. *Şarh Risalat al-wucūd.*

Üniversite A 1419. 43 sahife, 22 satırlı, 12×18 sm.

Baş: الحمد لمن عين قابليات آثار صفات ذاته بفيضه الاقدس ...

Son: اعلم ... انه قد مضى فيما تقدم ان اتحاد شخصين في طرف واحد الى الله سبحانه محال ...

Bu risâlenin Şadraddîn'e âidiyeti bunu tetkik etmiş olan bir zatın cümle-i şâih صدر الدين التتوى تلميذ الشيخ الاكبر كما يفهم من عبارته sine dayanıyor. *İslâm düşüncesi'*nde H. Z. Ülken'in bu nüshayı M. Ş. Yaltkaya'nın istinsah etmiş olduğunu yazması ve yukarıdaki Arapça yazının da onun üslûbunu iyi tanıdığı için benzetmesi, eserin Sadraddîn'e âidiyeti hükmünün de onun tarafından verilmiş olduğu kanaatini uyandırdı.

5. *Mawâqif al-ma'arif.*

Hacı Mahmud Ef. 2406. Burada kitabın Şadraddîn'e âidiyeti gösterilmekte ise de, eser tetkik olununca, Şadraddîn al-Qunawî'ye değil, Şadraddîn al-Fatawî'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Eseri istinsah eden kimse, kaç yerde bu isim geçmişse noktaların yerlerine, büyüklük ve küçüklüklerine dikkat etmemiştir. Dikkatle bakılarak müellifin al-Qunawî olmayıp, al-Fatawî olduğuna inanılabilir. Eserin mevzuu tasavvuf edebiyatında *gawtiya* denilen tarzda ilhamlara ve vâridâta dâirdir.

6. *Şarh-i Qasida-i sirr-i wahdat.*

Üniversite A 3524. Baqlî'nin kasidesinin şerhidir. Kitabın başından itibaren 12 sahifesi eksik olduğu için eser hakkında mukaddimede bulunması lâzım gelen izahatı öğrenemiyoruz. Kitabın adı cildin arkasına yapıştırılan bir kâğıda sonradan yazılmıştır.

Şadraddîn'e âit menâkip kitapları.

1. Mehmed Dede, *Rcğ'ib al-manaqib.*

Üniversite A 842 (1729).

Risâlenin adı fihristte *Manâqib-i Şadraddîn-i Qunawî* şeklinde gösterilir. Müellif, önsözünde bunu Tahir Ağa için yazdığını

söyler. *Osmanlı müellifleri* 'nde (III, 191) yazarın Musā Şadrī olduğu gösterilmekle beraber, aynı zamanda Mehmed Dede'nin eseri olduğu da zikredilir. 1006 tarihinde yazılmıştır. Nüshalar karşılaştırıldığı zaman Musā Şadrī'nin Mehmed Dede'nin risalesinin baş taraflarını tahrif ederek kendisine mal ettiği anlaşılır. Emiri 4327, Esad Ef. 1753 ve Belediye M. Cevdet 456 nüshalarında bu türlü değişiklikler görülmektedir.

2. Camaladdīn Muh. Nuri, *Manāqib-i şarif*.

Şehid Ali Paşa 1939. *Roğā'ib al-manāqib*'den başkadır. Fakat kaynakları bir sanılır. Daha ziyâde Şadraddīn'in Muhyaddīn, Mawlana, Şamsaddīn Tabrīzī, Awḥadaddīn Kirmanī ve Şayx Şadaqa ile olan münâsebetlerini izah eder.

ESER ADLARI FİHRİSTİ

(Eser adları yanındaki rakamlar, eserlerin bu makaledeki sıra numaralarına delâlet eder;

İ = Sadraddīn'e isnâd olunan eserler, M = Sadraddīn'e dâir menakip kitapları bölümlerine delâlet eder.)

- اسرار السرور بالوصول الى عين النور 3/I
 اسرار الشهود الحاصل من فتح الوجود 2/IX
 اعجاز البيان 1
 تبصرة المتبدي وتذكرة المتبدي 7
 تكملة الطريقة لمعرفة الحقيقة 7
 توجه الائم الاعلى (الاولى) نحو الحق جل وعلا 6
 حرفة تصوف 16
 رسالة السير والسلوك 23
 رسالة في حق المهدي 17
 رسالة المفصحة 20
 رسالة الهادية 19
 رعايب المناقب M 1
 زبدة التحقيق ونزهة التوفيق 3/III
 شعب الايمان 21
 شرح اسماء الحسنی 18

- شرح حديث الاربعين 8
 شرح رسالة الوجود 14
 شرح الشجرة النعمانية في الدولة العثمانية 9
 شرح القصيدة الثابتة 11
 شرح قصيدة سر وحدت 16
 شرح معاني مشكلات قران 13
 شرح مفتاح الغيب لعبدالرحمن رحى برسوى 2/IV
 شرح مفتاح الغيب للغريمي 2/V
 شرح مفتاح الغيب لمالقوج زاده 2/VI
 شرح مفتاح الغيب لشهاب الدين الحموي 2/VIII
 شرح النصوص لابراهيم الحلوتي 3/II
 شرح النصوص لوجيه الدين نورالدين زاده 3/IV
 صورة مكتبة ... صدرالدين ... نصيرالدين الطوسي 11
 صورة مكتبة ... صدرالدين ... انشيخ ياسين التلمساني 12
 ضابطة حكمية 22
 فتح مفتاح الغيب 2/II
 الفكوك في مستندات حكم النصوص 5
 مرآت العارفين 10
 مصباح الانس الجامع ... 2/I
 مصباح القلب 2/III
 مفتاح الغيب 2
 مكنوبات 13
 مناقب شريف M 2
 مواجد الذوق بلا ريب شرح مفتاح الغيب 2/VII
 مواقف المعارف 15
 نصوص في تحقيق الطور المخصوص 3
 نفحات الالهية 4
 نفاذ المصدر وتحنة المشكور 12
 وصايا 14
 وصية الشيخ صدرالدين عند الوفاة 15